

מסלול המושבה האמריקאית - גרמנית

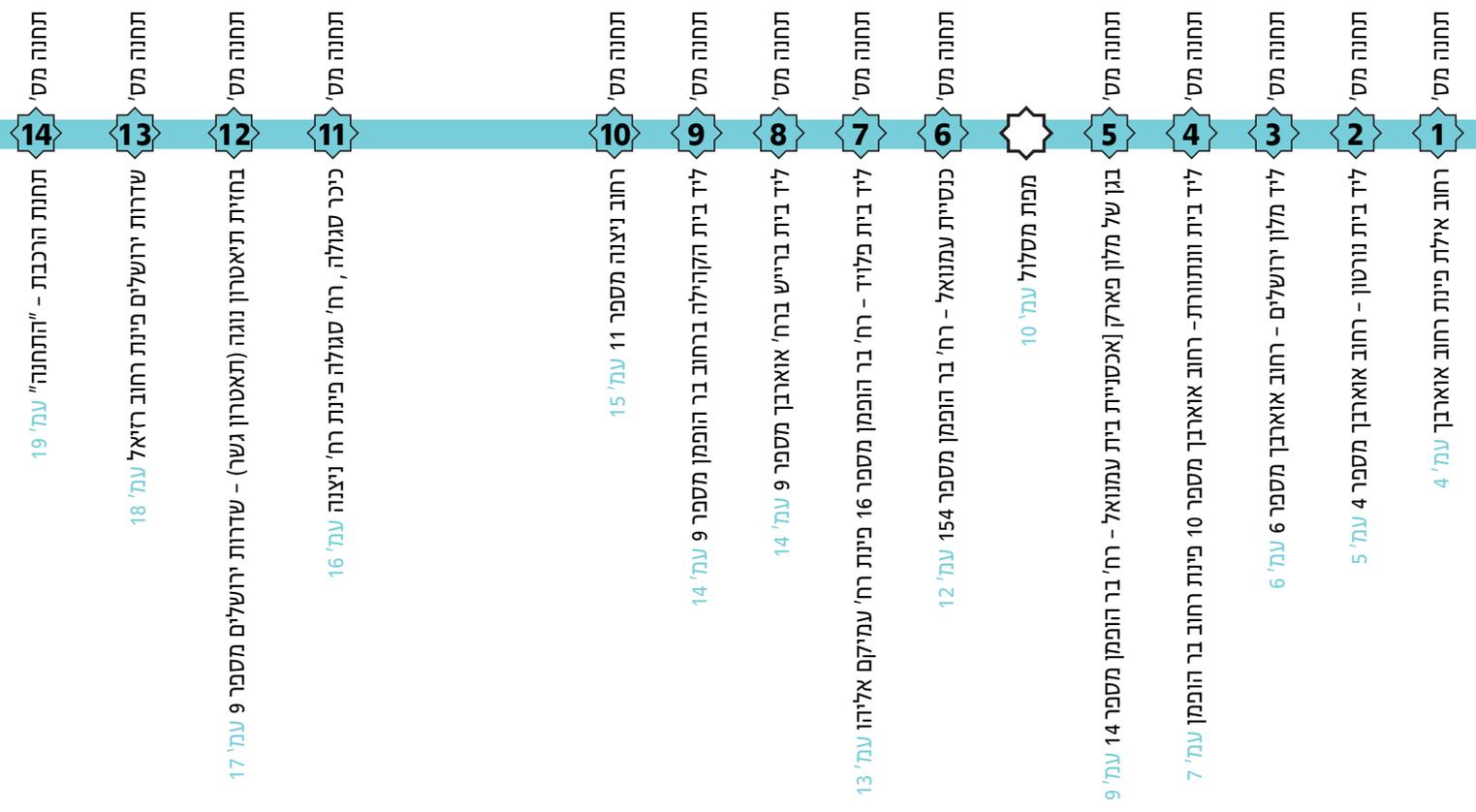
יפו ללא הפסקה

סיור קולי ביפו
על מושבה תחנה ושדרה

סיפורן של המושבה האמריקאית - גרמנית, תחנת הרכבת ושדרות ירושלים

הפעלת הסיור הקולי פשוטה מאוד, כל שעליכם לעשות הוא: ● להסתכל במפה ● להגיע לאתר הנבחר ולהפעיל שם את מערכת השמע. כל נקודה במסלול היא תחנה מסומנת במפה. אפשר לטייל לפי סדר התחנות, אך ניתן גם להתמקד במקומות נבחרים ולהתאים את הסיור לזמן שעומד לרשותכם. אפשר לשמוע את הסיור בשטח בכל מכשיר המנגן קבצי MP3 באמצעות אחזייה אישית, או ברמקולים ניידים שמחוברים לנגן ומאפשרים האזנה קבוצתית.

שימו לב: **צליל יחיד *** - מסמן אתנחתא בתוך הרצועה. לאחר הצליל מומלץ ללחוץ על מקש ההשהיה (פאוז) ולהתארגן בהתאם להנחיות.
צליל כפול ** - מסמן את סוף הרצועה. אחריו יש לעצור את המכשיר ולהפעיל אותו שוב בתחנה הבאה של הסיור.

תוכלו להתחיל את הסיור בכל תחנה שתבחרו, מגיעים לאתר ומפעילים את המכשיר ברצועה המתאימה. מומלץ לעיין במפה.

www.visit-jaffa.com

תחנה מס' 1

רחוב אילת פינת רחוב אוארבך

שלום לכם וברוכים הבאים בשעריה של אחת השכונות המרתקות והמסקרנות ביותר בתולדות יפו. באתר הקטן שלפניכם התגוררו ופעלו מאז מחצית המאה התשע עשרה מתיישבים חדורי אמונה דתית, ומיסיונרים נוצרים מלאי כוונות טובות. בבתי השכונה חיו תושבים ממקומות רחוקים כמו רוסיה ואנגליה, אתיופיה ופולין, גרמניה וארצות הברית, תוך שהם יוצרים ובונים ביחד את המרקם הייחודי של השכונה שבה אנו מבקרים.

רחוב אילת הסואן שאנו עומדים בו כונה במאה התשע עשרה בשם דרך שכם ושימש כדרך הראשית שהובילה מיפו לעבר ערי צפון הארץ. בטרם נמשיך את סיפורנו, שימו לב למבנה בן ארבע הקומות הניצב ברחוב אוארבך פינת רחוב אילת. מבנה זה שימש בתקופת המנדט הבריטי כבניין המפקדה של הבולשת הבריטית הידועה לשמצה. הבולשת הייתה ידועה בראשי התיבות CID (Criminal Investigation Department) במקום הזה נעצרו, נחקרו ועונו רבים מאלו שנחשבו על ידי הבריטים כמתנגדי השלטון, ערבים ויהודים כאחד. אם תהיו בשקט, תוכלו לשמוע את הצעקות...

בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה שימש המבנה כמטרה לארגוני האצ"ל והלח"י, והוא הותקף בכמה הזדמנויות ביריות ובמטעני נפץ. וכעת, נסו להתעלם ממראה הרחוב המודרני, מן האספלט, המכוניות והאוטובוסים, קלפו את כל זה וציירו בדמיונכם דרך עפר צרה, פרדסים משני צדדיה ושיירות גמלים מהלכות בה. מדרך זו אתם מזמנים

להיכנס לרחוב אוארבך ולהתחיל לעלות במעלה הגבעה המתונה אל תוך המושבה האמריקאית של שנת 1866.

עצרו ליד בית מספר 4 ברחוב אוארבך והאזינו להסבר הבא.

תחנה מס' 2

ליד בית נורטון - רחוב אוארבך מספר 4

בית העץ שליידו אנו עומדים נבנה בשנת 1866 על ידי משפחה אמריקאית בשם נורטון, אשר הגיעה ממדינת מיין שבארצות הברית. שמה של המשפחה היה חרוט על לוחות עץ שנתגלו כאן בזמן שימור המבנה. בני משפחת נורטון, קפטן אקלי נורטון, רעייתו וחמש בנותיהם, היו חלק מקבוצה גדולה של 157 אמריקאים נוצרים פרוטסטנטים. הם השתייכו לקהילה דתית בשם כנסיית המשיח אשר הגיעה לארץ ישראל כדי להקים בה מושבה חקלאית. בראש הקבוצה עמד כומר בשם ג'ורג' אדמס שהאמין כי יישב ארץ ישראל יכשיר את הקרקע לשיבת היהודים מן הגלות וכך לזירוז מועד הגאולה וימות המשיח.

ביום 22 בספטמבר 1866 הגיעו המתיישבים האמריקאים לחופי יפו על סיפונה של האונייה "נלי צ'יפין", אשר הייתה טעונה בכל טוב. חברי הקבוצה הביאו מארצות הברית את כל החפצים והרהיטים שנועדו להקל על התארגנותם בארצם החדשה, ואפילו את בתי העץ שלהם הביאו עמם כשהם מפורקים לחלקים ומוכנים לבנייה מחדש.

ההתחלה לא הייתה קלה. קשיים ביורוקרטיים שונים עיכבו את רכישת הקרקע ואת הקמת הבתים למושבה החדשה, והמתיישבים נאלצו להתגורר חודשים אחדים באוהלים על שפת הים של יפו. מאחר שלא היו רגילים לתנאי האקלים בארץ ולמחלות השונות הנפוצות בה, נפלו רבים מן המתיישבים למשכב, ותשעה מהם, רובם ילדים, נפטרו במהלך השבועות הראשונים שלאחר הירידה לחוף.

למרות הקשיים והמחלות הצליחו חברי הקבוצה

להקים את המושבה בסוף שנת 1866. האדמה נרכשה כחוק, וכעשרה בתים נבנו כמתוכנן לאורך שני הרחובות של השכונה, הנקראים כיום בשמות רחוב אוארבך ורחוב בר הופמן.

בית נורטון שליידו אנו עומדים, היה אחד מאותם בתי עץ ראשונים שהובאו מארצות הברית כשהם מפורקים לחלקים ומוכנים להרכבה. היה זה מבנה בן שתי קומות ומרתף ובשלב מאוחר יותר נוספה לו המרפסת המקיפה כיום את הבניין. המבנה שהוזנח עם השנים ואף עמד בפני סכנת קריסה שוקם בשנת 1990 ושוחזר בצורה מוקפדת שזכתה בפרס הנשיא לשיקום אתרים לשנת 1991. שנים אחדות פעלה במקום המסעדה המפורסמת "קרן" של השף חיים כהן, וכיום הבית מתוכנן להיות חלק מפרויקט דיור יוקרתי למגורים.

המשיכו במעלה הרחוב, עצרו מול בית מספר 6 והאזינו להסבר הבא.

תחנה מס' 3

ליד מלון ירושלים - רחוב אוארבך מספר 6

מיהו מצלר? כדי לענות על שאלה זו עלינו לערוך היכרות עם שניים מן האישים שהשפיעו רבות על גורלה של המושבה.

האחד הוא מיסיונר נוצרי יליד גרמניה בשם פיטר מרטין מצלר שהגיע ליפו בשנת 1858, ניהל בה תחנת מיסיון ורכש חלק משטח המושבה האמריקאית במטרה להרחיב את פעילות התחנה, תכנית שלא יצאה אל הפועל.

הגורם לשינוי בתכניתו של מצלר היה אציל רוסי בשם פלטו ד'אוסטינוב שהגיע בשנת 1862 ליפו כדי להירפא לאחר שנפל מגבו של סוס דוהר. האציל התארח בביתו של מצלר, והשניים הפכו לחברים בלב ובנפש. חברותם הביאה את אוסטינוב בתחילת

בית האבן המפואר הניצב מולנו נבנה בשנת 1867 על ידי האחים דריסקו, מן המתיישבים האמריקאים שהגיעו ליפו. היה זה הבית היחיד במושבה האמריקאית שנבנה באבן, ולא בעץ כמו שאר בתי המושבה, ונועד לשמש מלון יוקרתי בשם גרנד-הוטל. הבנייה התמשכה זמן ארוך מן המתוכנן, והאחים לא הצליחו לפתוח את המלון במועד עונת התיירות של חג הפסחא. איחור זה התברר כהרסני: האחים איבדו את כספם ונאלצו למכור את המלון למיסיונר בשם מצלר ולעזוב את הארץ.

1869 להזמין את מצלר להתגורר ברוסיה ולסייע לו בניהול אחזתו, בקשה שעליה החליט מצלר להיענות בחיוב.

החלטתו של מצלר לעזוב גרמה לו לחפש קונה לבתי המושבה האמריקאית שרכש שנה קודם לכן.

באותן שנים שהו בחיפה כמה מאות מתיישבים גרמניים שהיו חברים בקבוצה נוצרית דתית בשם "אגודת ההיכל", Tempelgesellschaft בגרמנית, או בקיצור - טמפלרים. חברים מקבוצה זו הגיעו לארץ ישראל וחיפשו מקום להקים בו מושבה חקלאית.

סיפורם של הטמפלרים התחיל במחצית המאה התשע עשרה בדרום גרמניה, שם קמה קבוצה דתית נוצרית שביקשה להשריש בקרב מאמיניה עקרונות וערכים של אמונה כנה באל, אהבת הזולת וצניעות.

מנהיגי הקבוצה הטיפו לחבריהם על החובה להגיע לארצו של האל, היא ארץ ישראל, להקים בה יישובים חקלאיים ולשמש דוגמה לתושבי הארץ על ידי קיום אורח חיים של פשטות וחריצות.

חלק מן הטמפלרים אשר ישבו באותה העת בחיפה נענו להצעתו של מצלר, קנו ממנו בתים במושבה האמריקאית ועברו להתגורר ביפו בבתי שנקראו כעת בשם "המושבה הגרמנית".

המבנה שלידו אנו עומדים נרכש בשנת 1870 על ידי ארנסט הרדג, בנו של מנהיג הטמפלרים בחיפה. הרדג שיפץ והרחיב את המבנה ופתח בו מלון חדש בשם מלון ירושלים. היה זה אחד מן המלונות הטובים והמפוארים ביותר בעיר יפו. היו בו 24 חדרים שנקראו על שם דמויות מן התנ"ך. חלקה העליון של חזית המבנה עוצבה במתכונת של חומה ומעל פתח הכניסה המפואר נחקק פסוק חגיגי מתוך ספר ישעיה 'וקראת ישועה חומותיך ושעריך תהילה'.

צ'רלס וווק, קצין צבא בריטי שהתארח במלון ירושלים בשנים הראשונות לפעילותו, סיפר בזיכרונותיו על המקום:

"הגענו אל המושבה הגרמנית, שהחליפה את זו של האמריקאים. המלון הוא מבנה גדול המנוהל בידי הרדג. הטמפלרים עושים רושם של קהילה הגונה, חרוצה ופשטות הליכות ביותר. לא שמעתי הרבה על אמונתם הדתית, אבל אם מעשיהם נובעים מדתם, הרי שיכול אני להמליץ עליה בכל לבי. המושבה מתאימה מאוד ליישוב ארץ ישראל, חברה מוזתרים על האינטרסים האישיים שלהם למען אלה של הקהילה והיות שאין ביניהם עצלנים או בטלנים, אין ספק כי יעשו חיל".

כיום המבנה של מלון ירושלים מתוכנן להיות חלק מפרויקט דיור יוקרתי, תוך כוונה לפתוח חלקים ממנו לציבור. נתקדם כעת במעלה הרחוב עד לבניין מספר 10, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 4

ליד בית וונתוורת' - רחוב אוארבך מספר 10 פינת רחוב בר הופמן

אנו עומדים לצדו של עוד אחד מן הבתים שנבנו בשנת 1866 כחלק מן המושבה האמריקאית. זהו ביתה של משפחת וונתוורת': האב מרק וונתוורת', רעייתו וארבעת ילדיהם הקטנים. הבית המקורי כלל רק את חלקו הימני של המבנה הנוכחי, החלק הבנוי מקורות עץ. האחים דריסקו, שאותם פגשנו בתחנה הקודמת

תחנה מס' 5

בגן של מלון פארק [אכסניית בית עמנואל]

רח' בר הופמן מספר 14

ידי ארבע ממשפחות המתיישבים האמריקאים ונמכר לטמפלרים בשנת 1869. כאשר חזר הברון פון אוסטינוב בשנת 1878 ליפו הוא קנה את הבית, שיפץ והרחיב אותו ועבר להתגורר בו עם רעייתו.

באחד הבתים הסמוכים התגורר באותה תקופה אדם בשם מוריץ האל. האל היה יהודי אירופאי שהתנצר ועבר לשרת כמיסיונר באתיופיה. לאחר שנים אחדות של הרפתקאות וסבל רב, עזב האל את אתיופיה ועבר להתגורר במושבה הגרמנית ביפו יחד עם רעייתו, נסיכה אתיופית שנשא לאישה, ועם בתם הצעירה.

פלטו פון אוסטינוב ומוריץ האל הפכו לחברים טובים והרבו לבלות יחד. קשריהם התהדקו אף יותר כאשר בשנת 1889 התגרש אוסטינוב מאשתו הראשונה ונשא כעבור זמן קצר לאישה את מגדלנה, בתו של מוריץ האל.

בשנת 1895 החליט אוסטינוב להסב את ביתו הגדול לבית מלון יוקרתי בשם מלון פארק ומינה את מוריץ

זוכרים את האציל הרוסי, פלטו ד'אוסטינוב? זה שהזמין את המיסיונר מצלר לאחוזתו ברוסיה?

ובכן, הוא חזר!

בהשפעתו של מצלר, עזב אוסטינוב את הכנסייה האורתודוקסית הרוסית והפך למאמין פרוטסטנטי. מאחר שהאצולה הרוסית חויבה להישבע מידי שנה אמונים לצאר ולכנסייה האורתודוקסית, נאלץ אוסטינוב לעזוב את מולדתו בשנת 1876. כשנתיים התגורר במדינת וירטמברג שבדרום גרמניה ושם גם נשא לאישה את מרי, בתו של מצלר, ובשנת 1878 חזרו אוסטינוב ורעייתו לגור ביפו.

הבית שבחצרו אנו עומדים נבנה בשנת 1866 על

ביום 1 באוקטובר 1867 עזבו מרבית המתיישבים האמריקאים את יפו על סיפונה של ספינת התיירים והחלו את דרכם העצובה בחזרה לארצות הברית.

גם משפחת וונתוורת' האמריקאית אשר גרה בבית הזה הייתה בין העוזבים.

הבית נרכש על ידי משפחת פרנק הטמפלרית. משפחת פרנק הרחיבה את הבית ובנתה את האגף השמאלי, הבנוי אבן. בשלב מסוים פעל במקום בית מלון שנקרא בשם... "מלון פרנק".

לאחר שנים רבות שבהן ניצב הבית נטוש ועמד בפני הריסה, נרכש המקום על ידי בני הזוג ג'ין וריד הולמס, מצאצאי המתיישבים האמריקאים. הם שיפצו את הבית ופתחו בקומה הראשונה מזאון ומרכז מורשת בשם "בית ידידות מיין". אפשר לבקר במקום בתיאום מראש ולצפות בתמונות ובחפצים הממחישים את תולדות המושבה האמריקאית שהפכה למושבה גרמנית.

פנו כעת מערבה לרחוב בר הופמן. המבנה מימנכם הינו אכסניית עמנואל. בקשו רשות, היכנסו דרך שער האכסניה עד לחצר הפנימית ועצרו ליד עץ הפיקוס הבנגלי ששורשיו תלויים באוויר, שם נאזין להסבר הבא.

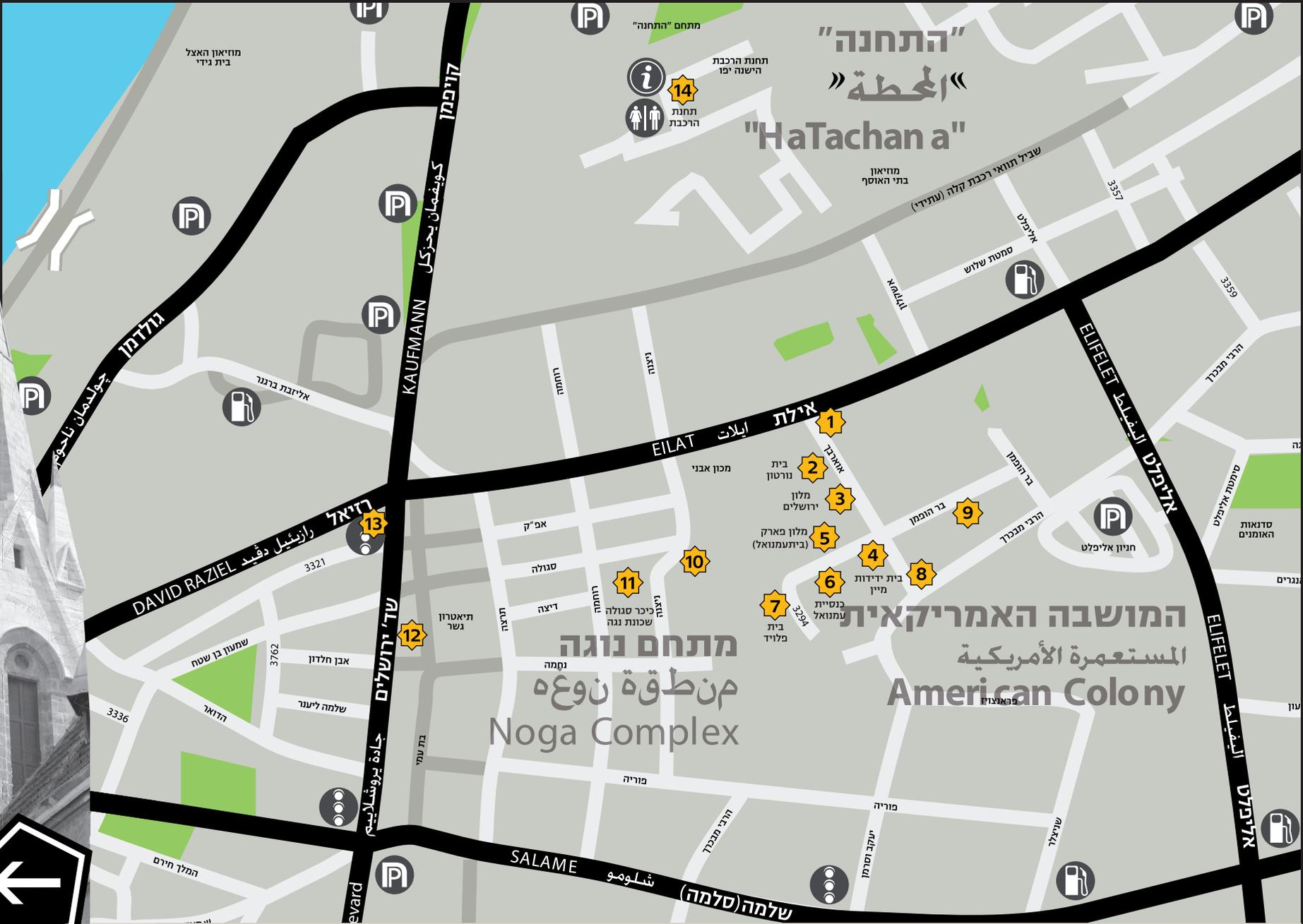
**

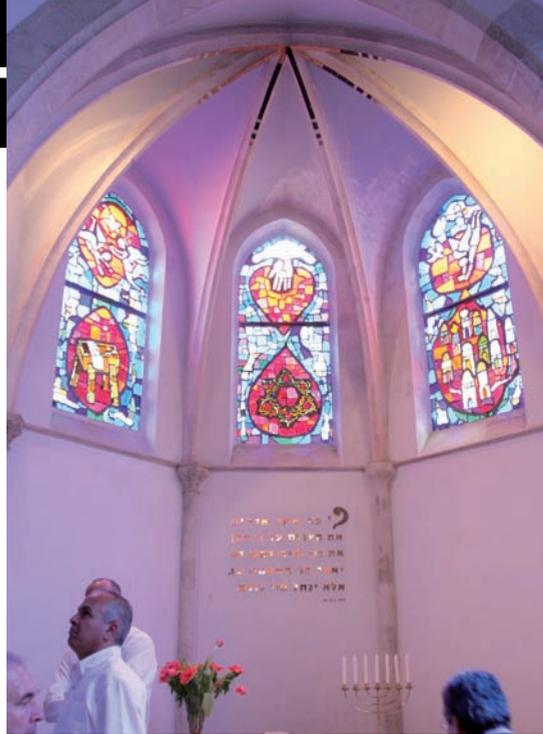
לא היו היחידים מבני המושבה האמריקאית שעזבו את יפו ובבתיהם התיישבו אנשים מן הקהילה הטמפלרית.

המתיישבים האמריקאים לא הכירו את תנאי האקלים והקרקע בארץ ישראל. הם דבקו בשיטות העבודה שהביאו עימם מארצות הברית ונכשלו במאמצייהם לעבד את הקרקע. בחודשי הקיץ של שנת 1867 התברר כי היבול המועט שצמח אינו מספיק למחייתם, והוא הותיר אותם בפני שוקת שבורה. כספם אזל, מנהיגם, ג'ורג' אדמס, היה, במחילה, שיכור כרוני שלא הצליח לנהל את המושבה, והמתיישבים החלו לחפש דרכים לחזור לארצות הברית.

למזלם הגיעה באותה עת ליפו קבוצה של תיירים עשירים מארצות הברית, שהיו בעיצומו של מסע תענוגות בארצות המזרח. לשמע סיפורם העצוב של המתיישבים, תרם מזוס ביץ', אחד התיירים, סכום כסף גדול כדי לממן את מסעם בחזרה לביתם במדינת מיין. תייר נוסף מאותה קבוצת תיירים היה עיתונאי צעיר בשם מארק טוויין. בספר המשעשע שכתב, "מסע תענוגות לארץ הקודש", שבו תיאר את הרפתקאותיה של קבוצת התיירים העשירים, סיפר טוויין גם על גורלם של פליטי המושבה האמריקאית ביפו, שאותה הכתיר בתואר "כישלון חרוץ".

המושבה האמריקאית - גרמנית

תחנה מס' 6
כנסיית עמנואל
רח' בר הופמן מספר 15

הטמפלרים, אנשי דור המייסדים, לא בנו כנסייה בגבולות המושבה ביפו, כמו גם במושבות האחרות שהקימו. הם האמינו בקיום אורח חיים פשוט וסברו כי למאמין אין צורך במבנה של כנסייה מפוארת כדי לפנות בתפילה לאל.

חלפו השנים ובני הדור השני של אנשי המושבה שינו את טעמם. הם לא האמינו עוד בעקרונות הקהילה כמו דור ההורים וחלקם אף בחר לשוב אל חיק הכנסייה האוונגלית שאותה נטשו הוריהם. לקראת סוף המאה ה-19 ביקשו המאמינים בני הדור השני לבנות להם כנסייה.

בשנת 1898, בעת ביקורו של קיסר גרמניה וילהלם השני בארץ ישראל, התלווה אליו איש דת בשם פרידריך פון בראון, שהיה ראש הכנסייה של העיר שטוטגרט שבגרמניה, ואשר לקח תחת חסותו את הטיפול באנשי הקהילה האוונגלית ביפו. הוא הגיע לארץ ישראל כשמטרתו להניח את אבן הפינה להקמת הכנסייה שמולה אנו עומדים.

המיסיונר פטר מרטין מצלר בן ה-74, שהתגורר באותה תקופה בעיר שטוטגרט, שמע על הכוונה להקים את הכנסייה והחליט לתרום לשם כך, יחד עם הברון פלוטו פון אוסטינוב, את חלקת הקרקע שהייתה בבעלותם במרכז המושבה.

שש שנים נמשכה מלאכת הקמת הכנסייה, ובשנת 1904 התקיים טקס חנוכתה. היא נקראה בשם "כנסייה האוונגלית הגרמנית של יפו" ושימשה את אנשי המושבה הגרמנית עד שנאלצו לעזוב את

האל כמנהלו. המלון נחשב לבית המלון המפואר והמכובד ביותר ביפו ובשנת 1898 אף זכה לארח את קיסר גרמניה וילהלם השני.

בחצר המלון נטע הברון אוסטינוב גן גדול ומטופח ובו צמחייה אקזוטית עשירה. בין הצמחים שולבו כלובים ובהם בעלי חיים שונים, כדוגמת קופים ותוכים וכן ממצאים ארכאולוגיים מהאוסף הגדול שהיה ברשותו. הגן היה פתוח לציבור והותיר את רישומו על תושבי יפו ועל המבקרים בעיר.

מרבית הצמחים נעלמו עם השנים, אולם עד היום אפשר לראות בו עץ פיקוס בנגלי גדול-ממדים בעל שורשי אוויר שנאחזו בקרקע והתעבבו, כך שנוצר הרושם שמדובר בכמה עצים שונים.

בשנת 1914, עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, נאלץ אוסטינוב שהיה נתין רוסי לעזוב את הארץ. בתקופת המנדט הבריטי נפתח במקום בית ספר תיכון אנגלי לבנות שפעל עד שנת 1948. לאחר מלחמת העצמאות שימש המבנה למטרות שונות עד אשר נפתחה במקום בשנת 1970 אכסניית "בית עמנואל".

האכסניה נמצאת כיום בבעלות המיסיון הלונדוני. באחד מחדריה הוקמה תערוכה המציגה תמונות, מסמכים ומוצגים שונים המתארים את תולדות הבית ואת תולדות יפו. מומלץ לבקש את רשות אנשי האכסניה לבקר בתערוכה, וכמו כן כדאי לבקש יפה, את רשותם לעלות על גג האכסניה וליהנות מתצפית פנורמית מרשימה. מומלץ.

תחנתנו הבאה נמצאת ממש מול הגן, בכנסייה קטנה אך מרשימה.

שבו ננחת על הספסלים שמול הכנסייה והאזינו להסבר הבא.

תחנה מס' 7

ליד בית פלויד
רחוב בר הופמן מספר 16 פינת
רח' עמיקם אליהו

רוב המתיישבים האמריקאים חזרו לארצות הברית, אולם היו גם מעטים שנשארו ביפו. אחת מאותן משפחות הייתה משפחת פלויד שבנתה את הבית שליידו אנו עומדים כעת.

תחילת דרכם של רולה ותיאודושיה פלויד בארץ ישראל לא הייתה קלה. בנם התינוק היה אחד מהילדים שנפטרו ממחלה מיד עם נחיתתם בחוף יפו, וכמו יתר המתיישבים סבלו אף הם מתנאי מחסור. למרות הקשיים החליטו בני הזוג פלויד האדוקים בדתם להישאר בארץ ולהיאבק למען הגשמת המטרה שלשמה באו.

רולה פלויד בחר להיות מדריך תיירים. הוא למד ערבית והיסטוריה של ארץ ישראל והחל לעבוד בסוכנת התיירות המפורסמת 'תומאס קוק ובניו'. הוא זכה להצלחה רבה והתפרסם כמדריך הטוב ביותר בארץ ישראל.

המקום בזמן מלחמת העולם השנייה.

לאחר הקמת מדינת ישראל נמסר המבנה לשימוש של אנשי הכנסייה הלותראנית של סקנדינביה, היא שופצה באופן יסודי ונקראה כעת בשם "כנסיית עמנואל".

מומלץ לבקר בכנסייה ולהביט בעיטורים השונים המצויים בה, בעיקר בחלונות הויטראז' היפהיים והייחודיים המתארים אירועים שונים הקשורים ליפו המזכירים בתנ"ך ובברית החדשה.

בכנסייה מותקן עוגב שהוא מהגדולים בישראל ומתקיימים בה קונצרטים של טובי נגני העוגב בארץ. מומלץ לבקש את תכנית הקונצרטים ולהשתתף באירועים מיוחדים אלו.

מחזית הכנסייה המשיכו ימינה, לעבר הרחוב המתעקל. התמקמו ליד בית מספר 16, ברחוב בר הופמן והאזינו להסבר הבא.

פלויד הביא עמו בספינה מארצות הברית כרכרה שהייתה מצוידת במתלים חדשניים שריכזו את המגע עם הדרכים המשובשות של הארץ. מסופר כי מי שזכה לנסוע בה, שוב לא רצה לנסוע בשום צורה אחרת.

בתחילת שנות התשעים של המאה ה-20 שופץ הבית על ידי אמנית פיסול המתגוררת במקום. אם תקיפו את הבית לאורך הגדר, ייתכן שתוכלו לראות בחצר הבית חלק מעבודות הפיסול שהיא יוצרת.

כעת חזרו על עקבותיהם לרחוב בר הופמן, פנו דרומה ברח' אוארבך והמשיכו להקשיב להסבר הבא ליד מבנה האבן המרשים בעל הקשתות שניצב ברחוב אוארבך מספר 9.

תחנה מס' 8

ליד בית ברייש ברח' אוארבך מספר 9

לטמפלרים הייתה תרומה משמעותית להתפתחות חיי המסחר ביפו. בשנות ה-70 של המאה התשע-עשרה הקימו שניים מתושבי המושבה, קרל פרידל ועמנואל ברייש, בתי מסחר גדולים בעיר. בשנת 1875 החל ברייש לייבא לארץ רעפים שיוצרו במרסי שבצרפת ובכך הטביע את חותמו על נופה של הארץ. הבית המרשים בעל הקשתות שלידו אנו ניצבים היה ביתו הפרטי ואחד מהבתים המפוארים ביפו. בחצר המשותפת לבית זה ולבית הניצב לו, ליד עץ הדקל הגדול, נמצאת עד היום באר מים ששירתה את תושבי המושבה כולה.

חזרו כעת לרחוב בר הופמן ופנו מזרחה עד לבית מס' 9, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 9

ליד בית הקהילה ברח' בר הופמן מספר 9

ביקורו של קיסר גרמניה וילהלם השני בארץ ישראל בשנת 1898 היווה נקודת מפנה בקשר שבין גרמניה לבין תושבי המושבות הגרמניות בארץ ישראל. בניגוד לטמפלרים בני הדור הראשון, שביקשו להתנתק מן המולדת הישנה ולהקים חברה חדשה וטהורה, חיזקו בני הדור השני את הקשרים עם גרמניה והפכו לאומנים נלהבים.

בתחילת שנות השלושים של המאה העשרים, עם עליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה, הצטרפו אליהם חברים מבין בני הקהילות הטמפלריות בארץ ישראל שהחלו לעסוק בפעילות פוליטית נאצית.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה אסרו השלטונות הבריטים את אנשי המושבות הגרמניות, שנחשבו נתיני ארץ אויב וגייס חמישי, וכלאו אותם במחנות מעצר. בשנת 1942, כאשר התקרבה חזית הלחימה אל גבולות הארץ, החליטו הבריטים להגלות את אנשי המושבות הגרמניות לאוסטרליה ולהחרים את רכושם.

בתום מלחמת העולם השנייה, לאחר שנודעו הפרטים הנוראיים על הזוועות שביצעו הנאצים ביהודי אירופה, ברור היה לכול כי אין סיכוי שהתושבים הגרמנים יחזרו למקומות מושבם בארץ. בתי המושבה שהוחרמו על ידי הבריטים נמסרו לאחר מלחמת העצמאות לבעלות מדינת ישראל ושימשו את יחידות צה"ל ואת משרדי הממשלה השונים.

בשנת 1955 שולמו לאנשי המושבה הגרמנית פיצויים על הרכוש שהוחרם מהם, ואדמות המושבה הגרמנית עברו באופן מלא לבעלותה של המדינה.

הבית שלידו אנו עומדים נמסר בתחילת שנות החמישים לשימושה של הכנסייה הלותראנית הסקנדינבית והוא משמש כיום כבית הקהילה והמגורים של אנשי הסגל המפעילים את כנסיית עמנואל.

בקצה הרחוב ניצב לו בודד עץ תות עתיק בן 400 שנים! בתחילת שנות התשעים של המאה ה-20, נשרף העץ כליל. במסגרת פעולות השיקום של המושבה ע"י עיריית תל-אביב-יפו הובא אגרונום מיוחד ("רופא עצים") שלאחר מאמצים רבים הצליח להשיבו לחיים, ומאז מדי שנה הוא מבלבל ופורח. אם תגשו אל העץ ותתבוננו מקרוב תוכלו עדיין לראות שרידים מן השריפה שאיימה לכלותו.

בתי המושבה האמריקאית-גרמנית נמצאים כיום בתהליך של שיקום ושחזור. מומלץ לשוטט ברחובות המושבה, לצפות ביופיים של הבתים המשוקמים ולשחזר בדמיון את היופי הטמון באותם בתים שעדיין עומדים בעליבותם.

מרחוב בר הופמן נחזרו אל רחוב אוארבך פינת אילת. נפנה מערבה ברחוב אילת עד לרחוב ניצנה. ניכנס לרחוב ניצנה ונעצור ליד בית מספר 11 ברחוב, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 10

רחוב ניצנה מספר 11

המבנה שלידו אנו עומדים הוא אחת הדוגמאות היפות ביותר לבנייה המפוארת של שנות השלושים ביפו. בעל המגרש, ערבי תושב יפו ששימש סוכן של חברת המכוניות "ג'נרל מוטורס", הזמין בשנת 1936 את האדריכל הערבי דאוד טליל לבנות עבורו את הסניף הראשי של החברה ביפו. טליל, שזכה לפרסום לאחר שבנה בתים מפוארים בשכונת טלביה בירושלים, עיצב בניין ארוך בסגנון הבין לאומי שהיה פופולארי באותם ימים. בקומת הקרקע של המבנה שכנו משרדים, מוסכים ואולם תצוגה למכוניות, והקומות העליונות שימשו למגורים.

בבניין נמצא גם בית הכנסת 'זיכרון ברוך'. עד שנות השבעים של המאה ה-20, התפללה במקום קהילה חרדית של יוצאי העיר קומארנה שבאוקראינה. עם השנים הלך המקום וגווע אולם ביוזמת התושבים חזר בית הכנסת לפעול מחדש בימי חול וכיום הוא משמש בעיקר את עובדי בתי המלאכה בשכונה.

מאחורינו כיכר קטנה, כיכר סגולה, בצל עץ הפיקוס הגדול. עצרו במרכז של הכיכר והאזינו להסבר הבא.

תחנה מס' 11 כיכר סגולה

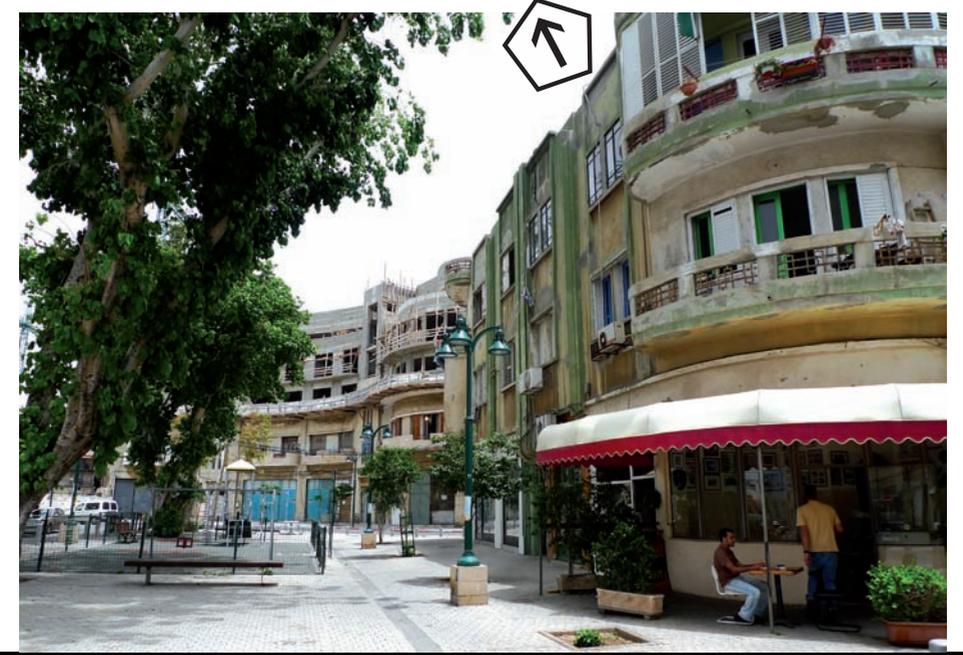
אנו עומדים בעיבורה של שכונת נוגה שהוקמה על ידי יזמים ערבים תושבי יפו בשנות ה-20 וה-30 של המאה הקודמת. בתי השכונה מאופיינים בסגנון הבין לאומי שהיה מודרני ונפוץ באותה תקופה. הבתים בעלי שתיים או שלוש קומות, כאשר קומת הקרקע שימשה כסדנאות של מוסכים ומפעלים שונים, ואילו הקומות העליונות שימשו למשרדים ומגורים. רבים מן הבתים שימשו את הבריטים, שריכזו בשכונה מרכזית זו, הקרובה לנמל, את מוסדות השלטון של המנדט ואת המפקדות הצבאיות.

הבניין העומד ברחוב סגולה מספר 8 נבנה בשנת 1934 ומהווה דוגמה טובה לסגנון הבנייה שבו הוקמה השכונה. זהו מבנה ארוך המתפרס לאורך כל החזית

הדרומית של כיכר סגולה ומרפסותיו המעוגלות ממשיכות מעבר לפינות הרחובות הסמוכים. השכונה משופעת ביוצרים ובאמנים שפתחו בה סדנאות וגלריות במגוון תחומים. מומלץ לשוטט ברחובות השכונה, לבקר בגלריות ולצפות בסדנאות האמנים.

כדאי גם לעיין בדפי המידע שבאתר האינטרנט, שם אפשר למצוא רשימה מפורטת על הגלריות בשכונה.

מהכיכר נמשיך לצעוד מערבה ברחוב סגולה עד שנגיע לרחבת תיאטרון נוגה (בשדרות ירושלים מספר 9). היעזרו במפה כדי להגיע למקום. כשתגיעו, עצרו מול התיאטרון והאזינו להסבר הבא.

תחנה מס' 12 בחזית תיאטרון נוגה (תאטרון גשר) שדרות ירושלים מספר 9

בתקופת המנדט הבריטי בארץ ישראל הפכו שדרות המלך ג'ורג' (כך נקראו שדרות ירושלים באותה תקופה) לאזור המסחר והבילוי העיקרי של יפו. בתי עסק, מבני ממשל ומוסדות ציבור נבנו לאורך השדרה היפה.

המבנה שליידו אנו נמצאים כעת הוקם בשנות ה-40 על ידי אנשי עסקים ערבים, ופעל בו בית קולנוע בשם נביל. בשנים שלאחר הקמת מדינת ישראל נקרא בית קולנוע במבנה בשם נוגה והוא זכה להצלחה רבה והעניק את שמו לאזור כולו. כיום פועל במקום תיאטרון גשר, הנחשב לאחד מעמודי התווך של התיאטרון הישראלי המודרני. התיאטרון הוקם בשנת 1991 על ידי הבמאי יבגני אריה שהיה במאי תיאטרון מצליח במוסקבה. שחקני התיאטרון ברובם עולים חדשים מרוסיה וההצגות מועלות בעברית וברוסית.

בשטח שמימין לתיאטרון גשר נמצא מדרחוב בת עמי שנבנה בשנות ה-80 ביוזמתה של עיריית תל אביב-יפו. המדרחוב הוקם במטרה להחיות את שדרות ירושלים ונבנו בו חנויות מסחר וגלריות.

בצדו השני של הכביש, אפשר לראות שורה של מבנים גדולים ששימשו כמבני ממשל, מסחר ובידור. בשדרות ירושלים מספר 12 נמצא בית הדואר הראשי של יפו. הבניין המפואר, המעוטר ברצועות אבן בגווני שונים, תוכנן בידי האדריכל הבריטי אוסטין הריסון. זהו אחד המבנים החשובים ביותר שהוקמו ביפו בימי המנדט, והוא משמש גם כיום לייעודו המקורי.

בית הדואר, שד' ירושלים 12

צפונה לו, בבית מספר 10, נמצא מבנה קולנוע שנובנה בשנות ה-40 על ידי משפחה ערבית בשם פלאחה, ונקרא קולנוע ראשיד. לאחר הקמת מדינת ישראל פעל במקום קולנוע בשם "צליל" וכיום פועל במבנה מועדון התיאטרון. מכאן נצעד צפונה לאורך שדרות ירושלים עד בית מס' 1 בפינת רחוב אילת.

בבית זה שכן בשנות ה-20 של המאה ה-20, הסניף הראשי של בנק אנגלו פלשתינה שהיה בבעלות ההסתדרות הציונית העולמית ומשמש עד היום כסניף של בנק לאומי. הנהלת בנק אנגלו-פלשתינה שכנה במקום הזה עד שנת 1933, אז עברה לתל אביב.

תחנתנו הבאה - שדרות ירושלים פינת רחוב ריאל-הצד המערבי לצומת בו אנו עומדים, שם נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 13

שדרות ירושלים פינת רחוב רזיאל

בזמן מלחמת העולם הראשונה שימש חסן בק כמושל הצבאי של העיר יפו. כנציג גאה של השלטון הטורקי הוא ביקש לבצע שורה של פעולות אשר יהפכו את יפו לעיר מודרנית ומתקדמת, דוגמת הערים הגדולות של אירופה.

חסן בק ניצל את עוצמת שלטונו כמושל צבאי כדי לכפות את רצונו על התושבים שלא תמיד, איך לומר זאת, הסכימו עם החלטותיו. כך, לדוגמה, הרס את אזור החנויות שחסם את הגישה לנמל למרות התנגדות הוואקף המוסלמי שהחנויות היו בבעלותו.

בשנת 1915 החליט המושל לסלול ביפו שדרה רחבה ומודרנית, דוגמת השדרות שהוקמו בערי אירופה ובדומה לשדרות רוטשילד שנבנו בתל אביב - השכונה היהודית המודרנית של יפו.

חסן בק, המתואר על ידי בני התקופה כמושל תקיף ואכזר, לא בחל באמצעים כדי לקדם במהירות את תכניתו. בעלי הקרקע שהייתה נטוה בפרדסים באותה עת הוזמנו אל בית המושל, ולאחר שיחת "שכנוע" "קצרה" "התנדבו" לתרום את אדמותיהם לשיפור פני העיר. תושבים רבים מערביי יפו גויסו כעובדי כפייה כדי לכרות את עצי הפרדס ולהכשיר את פני השטח, ותלמידי בית הספר החקלאי "מקווה ישראל" חויבו לטעת את שורת עצי דקל הווינגטוניה שעיטרו את מרכז השדרה.

סיפור מעניין בהקשר זה הינו סיפורו של נגיב בוסטרס - אחד מעשירי יפו שבנה את רחוב בוסטרס (היום רחוב רזיאל) והחזיק בית בן 4 קומות בקצה הרחוב, על התוואי של שדרות ירושלים. יצחק רוקח מספר בזיכרונותיו כיצד הובא נגיב בוסטרס תחת

משמר מביירות, הונס ליום שלם למרתפי העיניים של בית הממשלה ביפו, ולאחר מכן חתם על מסמך שבו הוא מוותר על הבניין ומוסר אותו מרצונו, למושל, לצורך בניית השדרה ואף קורא לאחרים לעשות כמותו.

בעת הקמתה נתפסה השדרה בעיני תושבי יפו כפעולה שרירותית ומרושעת של המושל האכזר, אשר סלל בלב שטח הפרדסים דרך ברוחב של שלושים מטרים שאינה מובילה לשום מקום. חסן בק קרא לשדרה בשם "שדרות ג'מאל פאשה", על שמו של מפקדו הצבאי ששימש כמושל הצבאי של סוריה וארץ ישראל.

בתום מלחמת העולם הראשונה, בזמן שלטון המנדט הבריטי על ארץ ישראל, הוחלף שמה של השדרה, והיא נקראה כעת בשם "שדרות המלך ג'ורג' החמישי". הרחוב הרחב והיפה הפך לאזור המסחר והבילוי העיקרי של יפו, ולצדו נבנו בתי עסק, מבני ממשל וחנויות רבות. השדרות הוארכו הלאה דרומה על חשבון שטחי הפרדסים ושימשו כמוקד לפיתוח שכונות חדשות ביפו.

עם כיבוש יפו בזמן מלחמת העצמאות בוטלו כל שמות הרחובות הישנים של יפו והוחלפו במספרים. השדרות קיבלו את השם הזמני "רחוב מספר 1". בשנת 1949, עם איחוד תל אביב ויפו לעיר אחת, אי אפשר היה להחזיר לשדרה את השם "המלך ג'ורג' החמישי" מאחר שבתל אביב כבר היה רחוב בשם זה. לכן הוחלט לקרוא לשדרות בשמן הנוכחי, "שדרות ירושלים".

כיום השדרה מהווה חלק מנתיב תחבורה ראשי המחבר את תל אביב דרך יפו לכיוון העיר בת ים. בנתיב זה עתיד לעבור אחד מקווי הרכבת הקלה של תל אביב - יפו אשר יקשר את הערים בת-ים, תל-אביב-יפו, רמת גן, בני ברק ופתח-תקווה בצורה מהירה ונוחה, במהרה, בימנו, אמן! כאן מסתיים סיורנו. אתם מזמנים להמשיך ולשוטט

ברחובות הקסומים של יפו. מומלץ להמשיך לאתר נוסף ומרשים מאוד שעבר תהליך שימור וחינוך ע"י עיריית תל-אביב-יפו - מתחם תחנת הרכבת ההיסטורית של יפו, "התחנה". המשיכו ללכת משדרות ירושלים צפונה לאורך רחוב קויפמן, המשכן של שדרות ירושלים, עד אשר תראו מימינכם רחבת חניה גדולה וכניסה למתחם הרכבת. היכנסו והקשיבו להסבר הבא.

תחנה מס' 14 - תחנת הרכבת "התחנה"

בשנת 1892 הסתיימה סלילת קו הרכבת הראשון בארץ ישראל אשר קישר את עיר הנמל יפו עם עיר הקודש ירושלים. היוזמה להקמת הרכבת הייתה של השלטון הטורקי, שביקש לשפר את התשתית בארץ ולקדם בכך את כלכלתה. הזיכיון לבניית קו הרכבת נמסר לחברה צרפתית, והדבר ניכר היטב בעיצובה של התחנה.

תחילת פעילותה של הרכבת נתפסה על ידי תושבי הארץ כמעין נס וכאות לקדמה ולפיתוח.

הקיטור בא! הקיטור!... כולם חשים שקול הצפירה של מכונית הקיטור הוא קול השופר

של ההשכלה. הוא מבשר חיים חדשים, חיים של עבודה, חיים של קדמה, חיים מהירים, חזקים, ההולכים בכוח הקיטור... בשנים הראשונות יצאה מהתחנה רכבת אחת ליום, בשעה אחת בצהריים, וכאשר זכה הקו להצלחה ומספר הנוסעים עלה - יצאה הרכבת כמה פעמים ביום. כך החלה הרכבת להיות מתחרה רצינית לעגלות הדיליז'נס. הנוסעים העדיפו את הנסיעה ברכבת על פני הדרך המפותלת מיפו לירושלים שנמשכה זמן רב יותר. בין הנוסעים המפורסמים ניתן למנות את בנימין זאב הרצל, והקיסר וילהלם ה-2.

במלחמת העולם הראשונה שימשה הרכבת לצרכים צבאיים. בשנות העשרים, של המאה ה-20, עם תחילתו של המנדט הבריטי, הוקמה מסילה צרה שחיברה בין התחנה לנמל יפו, ובמהלך מלחמת העולם השנייה עמדה התחנה לרשות הצבא הבריטי. התחנה הפסיקה לפעול עם סיום המנדט והקמת מדינת ישראל.

סמוך לתחנת הרכבת הוקמו בשנת 1902 המפעל ובית המגורים של הוגו וילנד. וילנד, אשר השתייך לתנועת הטמפלרים, והתגורר עד אז במושבה הגרמנית ביפו, הבין את הפוטנציאל המסחרי הטמון בקרבה לתחנת הרכבת והחליט לבנות במקום מפעל לייצור חומרי בנייה. במפעל זה, שהיה חלוץ בתחומו, יוצרו בין היתר רעפי בטון, מדרגות, אריחים מצוירים ועמודים. סמוך למפעל ולאולם התצוגה, שבו נמכרה תוצרתו, הקים וילנד את בית המגורים שלו והעביר אליו את משפחתו.

משפחת וילנד נאלצה לעזוב את הארץ בזמן מלחמת העולם השנייה, והמפעל ננטש. לאחר שנים רבות שבהן סבל המתחם מהזנחה קשה, החלה עיריית תל-אביב-יפו בשנת 2004 בשיקום מבנה התחנה ובהסבתו למרכז תרבות, בילוי ופנאי. המבנים שוחזרו ושופצו, ובאתר הוצבו קרונות רכבת ומסילות. אתם מזמנים לטייל בין המבנים והחנויות במתחם ולהינות מאווירה ייחודית המשלבת ישן עם חדש.

עיריית תל-אביב - יפו, המישלמה ליפו, 2012

הפקת סיורים קוליים: יד בן-צבי בשיתוף חברת תור-מן

יד בן-צבי - מנכ"ל: יעקב יניב

יד בן-צבי - סמנכ"ל: אריק וירצבורגר

ייעוץ מדעי: יעקב ינון, משה רימר

ריכוז הפרויקט: יולי מלכא, תרצה רבינוביץ', ענת שטיינמץ

חברת תור-מן - מנכ"ל: מיכאל הלפרין

כתיבת מסלול המושבה האמריקאית: צפריר קורציה, משה רימר, ענת שטיינמץ

תמונת שער - תודה לברוידא - מעוז

ביבליוגרפיה: ראה הפנייה באתר www.visit-jaffa.com